

příčemž odpovědí tomuto zájmu bylo vydání nejvýznamnějších děl Palackého Dějin. Intenzifikace společenského dění přivedla ovšem poprvé na výstavy Krasoumné jednoty též početnější neurozené publikum - jako diváky i jako kupce. Obdobný vývoj můžeme sledovat i v oblasti divadla a hudby. Česká kultura a umění tak rozvíjí boj o získání a výchovu neurozeného spotřebitele, objednatele a mecenáše - jednotlivce, korporace či zástupce veřejnosti. Historismus umění odpovídá přitom těmto požadavkům jak svým vypjatým patosem, o kterém tu hovořil R. Prahel, tak i svou poměrně jednoduchou názorností, spojenou nadto s ideologií "obrození" vznikajícího moderního českého národa.

Budeme-li chtít postihnout zmiňovaná témata, nezbude než obrátit se k základnímu výzkumu v pramenech, analyzovat inventáře pozůstalostí, seznamy kupců obrazů Krasoumné jednoty, sledovat soupisy objednatelů časopisů s historickou tematikou, zkoumat obsah a ilustrace s historickou tematikou v populárních časopisech apod.

Nesmíme jistě zapomínat, že takovéto zkoumání nás povede ke kontaktu s uměním převážně druhého a třetího řádu a ukáže historismus společnosti v rovině pasívní. Vzhledem k tomu, že historismus prostupoval život české společnosti 19. století mimořádně intenzívně a v řadě aspektů má však i toto zkoumání svou nemalou závažnost.

* * *

POLITICKÁ MOTIVACE HISTORICKÝCH NÁMĚTŮ MALÍŘSTVÍ 19. STOLETÍ

Jan Havránek

Historické malířství prožívá v 19. století veliký rozmach. Není to náhoda. Zčásti je tu spojitost s krizí náboženského malířství v tomto století. Místo, které církve zaujímala v předchozích staletích, nemohla již po letech, kdy vládl Kult nejvyšší bytosti, o němž máme obrazové dokumenty, a Kult rozumu, nikdy dobyt nazpět beze zbytku. Stát usiloval o to, aby se vlastenectví stalo mravně závaznou normou pro občany. Jeho psilování měly sloužit obrazy Davidovy i Trafalgarský sloup, obrazy přechodů přes Potomac i scény z bitvy u Lipska. Avšak i národy, které o svůj stát zápasily, nacházely v dílech svých malířů vzory vlastenectví, a to i v minulosti nejednou dosti vzdálené. Přitom právě obrazy vyjadřující ideologii neplnoprávných národů jsou nejednou naplněny rozpory. Místy se v nich ozve i kritika vládnoucích

tříd, které přivedly národ ke ztrátě svobody. Vzpomeňme jen na postavu Rejtana, drobného šlechtice, který chce svým vetem zmařit zradu magnátů, na jednom z raných obrazů Matejkových, která je takovou kritikou namířenou do minulosti i přítomnosti. U nás je to problematika husitství vůbec a postava Husova zvláště, která dráždila konzervativní kruhy aristokracie i církevní hierarchie. Vždyť ještě roku 1889 prosadil Karel Schwarzenberg v českém sněmu, že na budově muzea, mezi desítkami desek se jmény mužů zasloužilých o kulturní rozmach Čech, nebude umístěna deska s Husovým jménem. Odpovědí na to byly studentské demonstrace, vzrůst zájmu o husitství a posléze hnutí za vybudování Husova pomníku na Staroměstském náměstí. Tak i zde výběr osob a námětů z historie odrážel politický zápas současnosti.

* * *

K ČESKÉMU HISTORISMU A NACIONALISMU

Josef Hanzal

V stručném diskusním příspěvku bych se chtěl vyjádřit k některým zásadním problémům, o nichž se tu hovořilo, a dále k některým opomenutým či málo povšimnutým otázkám; konkrétně půjde o tyto tematické okruhy: 1/ na okraj pojmosloví, 2/ k pojetí českého historismu a nacionalismu, 3/ vztah obecné historie a uměnovědných oborů vzhledem k našemu tématu.

1/ V referátech se ne vždy přesně používaly pojmy, aniž by se řádně objasnily a chronologicky zařadily; jsou to zejména: historické povědomí, historické vědomí, vlastenectví a nacionalismus. České národní povědomí a vědomí jsou kategorie mnohem starší než období, o němž hovoříme; rozhodně už ve středověku, a zvláště v husitské a pohusitské epoše nacházíme silné národní vědomí, národní povědomí sahá pak ještě hlouběji do minulosti. Souhlasím s pojmovým vymezením národního povědomí a vědomí, které tu podal M. Hroch. Co do chronologie a obsahové náplně bych kladl uvedené pojmy do této řady: národní povědomí, národní vědomí, vlastenectví, nacionalismus. Poměrně vágní a nejvíc potíží působící je pojem vlastenectví, rozhodně je však starší než nacionalismus a není pochyb, že lze hovořit o výrazném barokním vlastenectví, například u B. Balbína a dalších postav pobělohorských Čech.

Jasněji vyhraněný je termín nacionalismus, který spadá ve své pravé podobě právě do 19. století; je spjat s novodobým for-